

Rekrutering van kandidaten voor de gemeenteraads- verkiezingen

in 2006, 2010 en 2014:
kandidaatstellings-
problemen vergeleken
en verklaard

prof.dr. Gerrit Voerman

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, Rijksuniversiteit Groningen

prof.dr. Marcel Boogers

Innovatie en Regionaal Bestuur, Universiteit Twente

Groningen/Enschede, december 2014

Rekrutering van kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2006, 2010 en 2014: kandidaatstellingsproblemen vergeleken en verklaard

prof.dr. Gerrit Voerman

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, Rijksuniversiteit Groningen

prof.dr. Marcel Boogers

Innovatie en Regionaal Bestuur, Universiteit Twente

Groningen/Enschede, december 2014

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Inhoud

1	Inleiding.....	5
2	Partijen en leden	8
3	Problemen bij de kandidaatstelling	12
4	De wijze van benaderen van kandidaten	22
5	Kenmerken van kandidaten	24
6	Slot	25
7	Bijlage 1. Werkwijze, respons en representativiteit	29
8	Bijlage 2. Enquête 2014	32

1 Inleiding

De rekrutering van het politieke personeel is een taak van de politieke partijen. Zij hebben het monopolie op de kandidaatstelling. Maar ze krijgen het moeilijker door het dalende ledental. In 1980 telden de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen gezamenlijk 430.000 leden; in 1990 343.000 leden; en in 2000 294.000 leden – een teruggang van bijna een derde.¹ Na het bijzondere politieke jaar 2002 trad er enig herstel in; sindsdien fluctueert het ledental tussen de 300.000 en 320.000. Minder leden betekent vanzelfsprekend minder potentiële kandidaten voor de verschillende vertegenwoordigende lichamen. Daarnaast wordt de rekruteringsvijver kleiner doordat er met name bij de grotere partijen sprake is van vergrijzing van de ledenaanhang. 'Partijleden zijn relatief oud en worden ouder', zo constateerde politicologe Josje de Ridder op basis van onderzoek naar partijleden in de periode 1986-2008.² De gemiddelde leeftijd van het CDA-lid bedroeg in 2008 67 jaar, en van de PvdA 60 jaar. Hoewel recente gegevens ontbreken, is het aannemelijk dat in ieder geval voor deze twee partijen de vergrijzing niet is gestopt. Ook dat heeft consequenties voor de rekrutering en selectie van kandidaten. Ook al zijn er door gemeentelijke herindelingen minder volksvertegenwoordigers nodig (in 1980 waren er nog ruim 800 gemeenten; in 2014 minder dan 400), het is de vraag wat het effect is van het dalende ledental van de politieke partijen op de rekrutering.

Ook de (on-)aantrekkelijkheid van het raadslidmaatschap kan een factor van belang zijn bij het werven van kandidaten. De toegenomen tijdsinvestering die het raadslidmaatschap vergt, is voor raadsleden een belangrijke reden om tussentijds te stoppen of om zich niet meer verkiesbaar te stellen.³ Dat heeft niet alleen gevolgen voor het aantal nieuwe raadsleden waarvoor moeten worden geworven, maar ook voor de animo om zich kandidaat te stellen. Want met een gemiddelde tijdsbesteding van ongeveer vijftien uur per week laat het raadslidmaatschap zich niet eenvoudig combineren met een baan en andere maatschappelijke activiteiten.

In 2006 is voor het eerst op structurele wijze onderzoek gedaan naar de wijze waarop de kandidaatstelling bij de politieke partijen voor de gemeenteraadsverkiezingen is verlopen en wat voor factoren daarbij een rol speelden.⁴ Aanleiding vormde de aanhoudende daling (vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw) van de ledentallen van met name de grote

1 G. Voerman, 'De ledentallen van politieke partijen, 1945-1995', in: G. Voerman (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen*, Groningen, 1996, 192-206, aldaar 197.

2 J. den Ridder, *Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden*, Leiden, 2014, 60.

3 Zie H. Tjalma-Den Oudsten en V. van Stipdonk, *Afgetreden raadsleden: motieven en ervaringen*, Den Haag, 2006; B. Denters, M. de Groot en P.J. Klok, 'Politieke representatie in de lokale democratie', in: T.Jh.J. van den Berg e.a. (red.), *Humeurig volk, rusteloze politiek. Een vooruitblik op de gemeenteraadsverkiezingen 2010*, Den Haag, 2009, 38-55.

4 Zie Gerrit Voerman en Marcel Boogers, *Rekrutering door politieke partijen bij gemeenteraadsverkiezingen. Problemen en perspectieven*, Groningen/Tilburg, 2006; zie ook idem, 'Het rekruteringsvermogen van de politieke partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006', in: G. Voerman (red.), *Jaarboek 2006 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 2008, 175-195; en idem, 'Geen kandidaat voor de raad? Het rekruteringsvermogen van de politieke partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006', in: A.E. Bronner (red.), *Ontwikkelingen in het marktonderzoek. Jaarboek 2010 MarktOnderzoekAssociatie*, Haarlem, 2010, 129-144.

partijen en berichten uit afdelingen dat door het krimpende ledenbestand de rekrutering steeds moeizamer verliep. Het onderzoek is in 2010 en in 2014 herhaald.⁵ Aan de hand van een hoofdzakelijk digitale enquête is de rekrutering van lokale politici onderzocht. Centrale vraag daarbij was steeds in welke mate de lokale partijen en de afdelingen van de landelijke partijen problemen hebben ondervonden bij de werving en selectie van kandidaat-raadsleden, en wat daarvan de achterliggende oorzaken zijn.

In dit rapport wordt hiervan verslag gedaan. Eerst zal in hoofdpijnen de ontwikkeling van het ledental van de landelijke en lokale partijen aan de orde komen. Daarna wordt ingegaan op de mate waarin afdelingen en lokale partijen moeilijkheden hebben ondervonden bij de kandidaatstelling, en aan welke factoren zij dat wijten. Vervolgens wordt kort ingegaan op de wijze waarop zij kandidaten benaderen. Ten slotte komt beknopt de rekrutering van vrouwen, jongeren en allochtonen aan bod. Een verantwoording van de gehanteerde onderzoeksmethoden en de respons is opgenomen in de bijlage.⁶

Dit uitkomsten van dit rapport zijn deels verwerkt in oktober 2014 verschenen rapport *Staat van het Bestuur 2014* van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.⁷

5 Zie Voerman, G., en M. Boogers, 2010, *Rekrutering revisited: de kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 vergeleken met 2006*, Groningen/Tilburg, 2011.

6 De auteurs willen graag de lokale en landelijke partijen alsmede de FNP bedanken voor hun bereidwillige medewerking aan dit onderzoek. Daarnaast willen wij ook alle respondenten dank zeggen voor hun medewerking.

7 Zie hoofdstuk 10: Rekrutering en kandidaatstelling, 206-211.

Tabel 1. Ledentallen van politieke partijen, per 1 januari, 2000-2014

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
CDA	82.000	80.000	78.000	79.000	77.000	73.000	69.000	69.560	69.200	68.102	67.592	65.905	61.294	59.126	56.310
CU*)	26.359	25.416	27.250	27.000	24.889	24.235	24.156	26.673	27.683	26.745	26.140	25.489	24.776	24.080	23.631
D66	12.027	11.878	12.188	12.327	13.507	11.744	11.059	10.299	10.357	12.305	18.507	21.599	21.319	23.105	23.767
GL	13.855	14.314	15.037	18.469	20.503	20.709	21.383	23.539	21.410	20.324	21.315	27.477	25.711	23.953	22.435
LPF	-		-	4.100	4.000	2.111	1.274	-	-	-	-	-	-	-	-
PvdA	60.621	58.426	57.374	60.062	61.935	61.111	61.913	62.846	59.327	56.456	54.504	55.723	54.279	55.564	52.317
PvdD	-		-	-	-	-	-	6.370	6.972	8.012	10.310	11.610	12.250	12.519	12.254
SGP	23.800	25.491	25.907	25.500	25.700	25.900	26.400	26.838	26.906	26.962	27.162	27.687	27.947	29.648	29.964
SP	26.198	26.553	27.291	36.406	43.389	44.299	44.853	50.740	50.238	50.444	46.507	46.308	44.186	45.815	44.242
VVD	49.280	48.092	47.441	45.998	44.099	41.861	40.157	40.849	36.832	36.159	35.465	37.942	38.228	35.362	33.498
50 Plus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.321	5.768	10.428
Totaal	294.140	290.170	290.488	308.865	315.022	304.970	300.195	317.714	308.925	305.509	307.502	319.740	311.311	314.940	308.846

*) voor 2000 het totaal van Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) en Reformatorische Politieke Federatie (RPF)

Bron: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, Rijksuniversiteit Groningen, zie www.dnpp.nl

2 Partijen en leden

Hoewel het gezamenlijke ledental van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen afneemt (zie tabel 1), verliezen niet alle partijen of alle afdelingen leden, integendeel: het beeld is gemêleerd (zie tabel 2). In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 kampten vooral de afdelingen van CDA, VVD en in mindere mate D66 met een dalend ledental, hetgeen overeenkomt met de ontwikkeling van hun netto-ledental. Het algemene beeld sinds het midden van de jaren tachtig dat in het bijzonder de (potentiële) regeringspartijen leden verliezen, werd hiermee bevestigd. De tot dezelfde categorie behorende PvdA, die in de periode 2002-2006 in de oppositie zat, onttrok zich met een winst van circa 4.500 leden aan die trend; de afdelingen van deze partij rapporteerden dan ook relatief vaak een stijging van het ledental. Verder meldden de afdelingen van SP, GroenLinks en SGP in 2006 vaker een groei van het ledenbestand – conform de getalsmatige landelijke ontwikkeling.

In 2010 waren de rollen wat omgedraaid. Meer dan de helft van de afdelingen van de PvdA, die van 2007 tot vlak voor de raadsverkiezingen van 2010 deel uitmaakte van het vierde kabinet-Balkenende, gaf nu aan dat hun ledental de laatste jaren was gedaald – hetgeen wederom in overeenstemming was met de landelijke ontwikkeling van het ledental dat de PvdA vertoonde. De overgrote meerderheid van de afdelingen van D66, dat in deze periode in de oppositie zat, meldde daarentegen ledengroei. De VVD (dat eveneens deel uitmaakte van de oppositie) alsmede regeringspartij CDA deden het minder slecht dan in de jaren vóór 2006, maar per saldo meldden ook nu meer afdelingen ledenverlies dan -groei.

In 2014 heeft de ledengroei van D66, en in mindere mate van de SGP zich voortgezet: twee derde van de afdelingen van beide partijen rapporteert een stijgend ledental. De afdelingen van GroenLinks en de ChristenUnie vertoonden een dalende trend, evenals die van de PvdA, VVD en vooral het CDA.

Zowel in 2006, 2010 als in 2014 meldden de lokale partijen vaker een stijgend ledental dan de afdelingen van landelijke partijen: bijna de helft gaf – in oplopende mate – aan winst te boeken. Het algemene beeld van de ontwikkeling van hun ledental vertoont geen grote schommelingen: het percentage dat een daling, stijging of stabiliteit van het ledental rapporteert is sinds 2006 nagenoeg constant gebleven.

Opmerkelijk is overigens wel dat de ledentallen die lokale partijen zelf sinds 2006 hebben opgegeven, een daling laten zien. Het gemiddelde ledental van de lokale partijen bedroeg in 2006 72,3, in 2010 62,3 en in 2014 59,6 (zie tabel 3) – een achteruitgang van 17,6%. Een verklaring voor deze discrepantie zou kunnen zijn dat de lokale partijen rond de raadsverkiezingen altijd een aanwas van leden laten zien. Dat past ook bij hun karakter van een kiesvereniging die in de periode tussen de raadsverkiezingen in rust verkeert en naarmate de verkiezingen dichterbij komen, weer actiever wordt en een beroep op (nieuwe) leden doet.⁸ Dit alles neemt niet weg dat de lokale partijen als groep volgens hun eigen opgave structureel leden lijken te verliezen.

⁸ Dit blijven echter speculaties; gefundeerde uitspraken over de ontwikkeling van de ledenaanhang van de lokale partijen zijn niet mogelijk zolang hun ledentallen niet jaarlijks centraal worden geregistreerd.

Tabel 2. Ontwikkeling ledental in de afdelingen per partij (%), 2006, 2010 en 2014

	gedaald			stabiel			gestegen		
	2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014
CDA	61,1	38,8	62,9	34,0	50,4	32,8	5,0	10,7	4,3
ChristenUnie	17,5	14,2	35,4	54,3	65,3	55,6	28,3	20,5	9,1
D66	41,6	1,1	5,1	47,6	6,7	29,9	10,8	92,2	65,0
GroenLinks	6,4	8,0	53,1	44,9	59,1	39,8	48,7	32,9	7,1
PvdA	9,1	58,2	48,0	54,7	37,6	44,1	36,2	4,1	7,8
SGP	10,8	19,2	5,5	51,3	47,1	29,1	38,0	33,7	65,5
SP	2,0	34,0	n.b.	11,3	39,6		86,8	26,4	
VVD	52,3	34,7	53,9	37,2	46,3	35,0	10,5	19,0	11,0
Totaal landelijke partijen	29,8	29,3	41,9	42,7	43,1	37,8	27,5	27,6	20,2
Lokale politieke groeperingen	11,4	12,3	12,6	45,0	42,8	38,8	43,6	45,0	48,6
FNP	21,2	8,3		33,3	62,5		45,5	29,2	
Totaal	27,1	26,5	32,4	42,9	43,3	38,1	30,0	30,3	29,5

Tabel 3. Gemiddeld aantal leden en actieve leden per partijtype en per gemeentegrootte, 2006, 2010 en 2014

	gemeentegrootte	gemiddeld ledental			gemiddeld aantal actieve leden			aandeel actieve leden (als percentage ledental) (%)		
		2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014
lokale politieke groepering	<20.000 inwoners	55,1	51,8	48,9	18,9	17,5	16,4	44,9	49,1	41,0
	20-50.000 inwoners	73,6	66,7	57,9	21,5	19,9	19,6	38,9	46,6	44,9
	50-100.000 inwoners	75,0	57,1	57,4	21,3	19,2	18,1	46,2	44,2	48,5
	>100.000 inwoners	122,2	80,5	101,4	22,9	24,6	25,3	35,5	36,7	37,7
	totaal	72,3	62,3	59,6	20,8	19,5	19,1	41,5	46,2	43,9
afdeling landelijke partij	<20.000 inwoners	71,9	78,3	65,6	16,7	17,1	16,1	30,5	29,1	30,6
	20-50.000 inwoners	105,3	109,4	100,3	21,8	21,7	20,7	27,2	25,7	26,6
	50-100.000 inwoners	182,4	182,2	142,3	29,7	26,9	25,3	21,1	21,0	22,7
	>100.000 inwoners	415,6	501,9	470,0	56,4	63,3	55,9	16,7	15,5	16,6
	totaal	139,6	157,9	144,6	25,1	26,1	24,7	26,3	24,7	25,8
totaal	<20.000 inwoners	69,8	74,5	60,3	17,0	17,2	16,2	32,3	32,0	33,9
	20-50.000 inwoners	100,3	102,0	86,5	21,8	21,4	20,4	29,1	29,3	32,5
	50-100.000 inwoners	166,6	160,6	110,4	28,5	25,6	22,6	24,6	24,8	32,3
	>100.000 inwoners	384,2	464,7	375,8	52,9	59,8	48,1	18,8	17,4	21,8
	totaal	130,3	143,0	117,1	24,5	25,1	22,9	28,3	28,1	31,6

Over de gehele linie is het aandeel actieve leden bij zowel de lokale partijen als bij de afdelingen van landelijke partijen in de periode 2006-2014 opvallend constant gebleven (zie tabel 3). Onder actieve leden worden hier de leden verstaan die deelnemen aan partijactiviteiten als het rondbrengen van folders en het bezoeken van partijbijeenkomsten, of die bijvoorbeeld lid zijn van het afdelingsbestuur of van de schaduw-gemeenteraadsfractie. Opvallend is dat binnen de lokale partijen over de gehele periode genomen het aandeel actieve leden ruim anderhalf keer zo groot is als in de landelijke partijafdelingen: meer dan 40% tegen circa 25%. Lokale partijen mogen dan wel gemiddeld minder leden tellen dan de afdelingen van de landelijke partijen, maar hun leden blijken over het algemeen wel actiever te zijn.⁹ Wie lid wordt van een lokale partij doet dat hoogstwaarschijnlijk om deze partij in zijn of haar gemeente te ondersteunen, terwijl leden van afdelingen meestal lid zijn geworden via en vanwege de landelijke partij. Het is aannemelijk dat deze laatste niet allemaal een sterke binding hebben met de gemeentepolitiek en de activiteiten van de lokale partijafdeling; velen van hen zullen zich juist meer betrokken voelen bij de landelijke politiek.

Vooraf in kleinere gemeenten is het gemiddelde aantal actieve leden dat nodig is om de organisatie van de afdeling of de lokale politieke groepering te laten functioneren – en waaruit geput kan worden bij de selectie van kandidaten – nogal beperkt. In de kleinste gemeenten (beneden de 20.000 inwoners) gaat het in de periode 2006-2014 door de bank genomen om 17 actieve leden; in gemeenten tussen de 20.000 en 50.000 inwoners om 20 à 22 – en die aantallen nemen bovendien af.

⁹ Lokale politieke groeperingen rapporteren soms meer actieve leden te hebben dan gewone leden. Dat lijkt vreemd, maar dat is het niet: voor deze partijen is het onderscheid tussen leden en niet-leden nogal diffuus. Mensen die zich actief inzetten voor de partij zijn niet altijd ook formeel lid.

3 Problemen bij de kandidaatstelling

Dat de kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen bij sommige partijen en in een aantal gemeenten problemen met zich meebrengt, is al langer bekend. In 1998 voerde de Bestuurdersvereniging van het CDA een onderzoek uit onder ruim 700 voorzitters van partijafdelingen en gemeenteraadsfracties. Iets meer dan de helft van hen maakte gewag van problemen bij het vinden van geschikte kandidaten – ‘in die zin dat er kennelijk niet voldoende (geschikte) mensen uit bijvoorbeeld het bedrijfsleven, vrouwen, jongeren en eventueel allochtonen beschikbaar waren’.¹⁰ Vooral in de gemeenten met maximaal 10.000 inwoners hadden zich problemen voorgedaan. Bij de raadsverkiezingen in 2002 is door het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) van de Rijksuniversiteit Groningen een email-enquête gehouden onder 415 afdelingen van landelijke partijen, alsmede lokale partijen in 95 geselecteerde gemeenten. Van de 155 afdelingen en lokale partijen die reageerden, meldde ruim 8% ernstige wervingsproblemen. In de overige gevallen liep de rekrutering minder moeizaam, maar bepaald niet altijd vlekkeloos: er was nogal eens overredingskracht nodig om voldoende aspirant-kandidaten over de streep te trekken.¹¹

Problemen bij de kandidaatstelling

Alhoewel de enquêtes die in 2006, 2010 en 2014 zijn gehouden moeilijk vergelijkbaar zijn met die uit 1998 en 2002 vanwege hun afwijkende opzet, lijkt het veilig te stellen dat de problemen voor de meeste partijen er bij de raadsverkiezingen in 2006 en 2010 ieder geval niet kleiner op zijn geworden. Het beeld van 2014 is wat complexer.

Op het eerste gezicht lijkt er geen eenduidig verband te zijn tussen de ontwikkeling van het ledental van de politieke partijen en de problemen rond rekrutering. In totaal telden de landelijke politieke partijen in 2010 ruim 307.000 leden, dat waren er zo’n 7.000 meer dan in 2006 (zie tabel 1).¹² In diezelfde periode is het aantal raadszetels als gevolg van gemeentelijke herindelingen ook nog eens verder afgenomen, zij het licht (zie tabel 4).

Tabel 4. Aantal raadszetels, 1998-2004

1994	1998	2002	2006	2010	2014
11.072	10.156	9.080	8.830	8.654	8.384

Bron: CBS-verkiezingsstatistieken en kiesraad.nl

10 CDA Bestuurdersvereniging, ‘Oorzaken winst/verlies gemeenteraadsverkiezingen 4 maart 1998. Analyses en conclusies’, 4 (bijlage bij *Bestuursforum*, 23 (1999), 5 (mei)).

11 Zie voor een verslag: ‘Een op de twaalf partijen kan lijst moeilijk vullen’, in: VNG-magazine, 56 (2002), 9 (1 mrt), 8; Paul van der Zwan, ‘De jacht op vers bloed’, in: idem, 20-21.

12 Aangezien de ledentallen van de lokale partijen niet centraal worden geregistreerd, valt over de ledentrend bij hen niets met zekerheid te zeggen.

Tabel 5. Heeft het uw partij moeite gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst? (%), 2006, 2010 en 2014

	nee, geen moeite			nee, nauwelijks moeite			ja, enige moeite			ja, veel moeite		
	2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014
CDA	33,5	23,4	25,3	19,7	24,0	27,1	32,3	40,9	37,6	14,5	11,7	10,0
ChristenUnie	27,6	25,3	33,3	32,4	27,6	32,1	24,8	36,2	27,4	15,2	10,9	7,1
D66	17,8	36,5	26,5	26,3	33,3	33,3	24,7	26,3	34,0	31,2	3,9	6,1
GroenLinks	25,3	25,6	25,5	29,7	23,3	24,5	30,5	32,4	37,7	14,5	18,7	12,3
PvdA	25,9	24,6	23,7	24,9	23,1	32,0	38,0	35,8	37,9	11,1	16,6	6,5
SGP	30,2	35,2	21,2	22,8	25,7	36,5	38,3	27,6	36,5	8,7	11,4	5,8
SP	28,6	25,0	-	29,3	18,3	-	37,4	41,3	-	4,8	15,4	-
VVD	28,1	25,7	33,1	21,0	26,0	29,9	38,3	31,6	31,2	12,6	16,8	5,8
<i>Totaal landelijke partijen</i>	<i>27,0</i>	<i>35,4</i>	<i>27,1</i>	<i>25,1</i>	<i>25,5</i>	<i>30,3</i>	<i>32,8</i>	<i>34,2</i>	<i>34,8</i>	<i>15,1</i>	<i>13,4</i>	<i>7,8</i>
Lokale partijen	37,6	35,5	38,1	25,0	28,3	27,0	28,2	27,7	25,3	9,6	8,4	9,6
FNP	32,3	60,9	-	35,5	8,7	-	16,1	21,7	-	16,1	8,7	-
Totaal	28,5	28,6	30,6	25,2	25,8	29,3	31,9	33,1	31,8	14,3	12,6	8,4

Wat meer leden en wat minder zetels – maar toch waren de problemen tussen 2006 en 2010 niet of nauwelijks verminderd, zo blijkt uit een vergelijking van de uitkomsten van de beide enquêtes die toen zijn gehouden. De problemen werden echter ook niet groter; zij bleven eigenlijk opmerkelijk stabiel (zie tabel 5). In het eerste peiljaar meldde 31,9% van de geënquêteerde lokale partijen en afdelingen van de landelijke partijen dat het hun 'enige' moeite had gekost om voldoende geschikte kandidaten voor de verkiesbare plaatsen op de lijst te vinden, tegen 33,1% in 2010. In 2006 sprak 14,3% van 'veel' moeite, in 2010 12,6%. Kortom: in 2010 had in totaal 45,7% van de partijafdelingen en lokale partijen in mindere of meerdere mate moeite bij de rekrutering van geschikte kandidaten, en in 2006 46,2% – nagenoeg evenveel dus.

In 2014 lijkt de situatie verrassend genoeg enigszins te zijn verbeterd: 40,2% van de partijafdelingen en lokale partijen rapporteerde in mindere of meerdere mate moeite te hebben gehad bij de rekrutering van kandidaten.¹³ Daarbinnen bleef de groep met 'enige' moeite met 31,8% redelijk stabiel. Het aandeel afdelingen en lokale partijen dat 'veel' moeite bij de rekrutering had ervaren, daalde echter tot 8,4% – een teruggang van ruim een derde ten opzichte van 2010, en meer dan 40% vergeleken met 2006. Overigens was de daling groter bij de afdelingen dan bij de lokale partijen.

Tabel 6. Moeite die het heeft gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst, op basis van gemeentegrootte (%), 2006, 2010, 2014

	gemeentegrootte	enige/veel moeite		
		2006	2010	2014
Lokale partij	< 20.000 inwoners	52,3	44,8	45,2
	20-50.000 inwoners	32,3	34,1	35,0
	50-100.000 inwoners	23,5	29,1	20,8
	>1000.000 inwoners	34,5	39,1	35,1
	Totaal	37,4	36,3	35,1
Afdeling landelijke partij	< 20.000 inwoners	55,5	56,0	56,5
	20-50.000 inwoners	48,2	49,0	41,9
	50-100.000 inwoners	42,0	40,7	40,8
	>1000.000 inwoners	31,1	29,5	20,5
	Totaal	48,0	47,5	42,6

¹³ Omdat de SP in 2014 weigerde mee te werken aan het onderzoek, zijn de gegevens van 2014 niet helemaal vergelijkbaar met die van 2010 en 2006. Aanvullende analyses laten evenwel zien dat dit desondanks geen grote vertekeningen oplevert: het percentage landelijke partijafdelingen dat kandidaatstellersproblemen rapporteert verandert niet als bij de analyses voor 2006 en 2010 de SP buiten beschouwing wordt gelaten.

Wanneer wordt gekeken naar de gemeentegrootte, dan is er wat betreft de landelijke partijen tussen 2006 en 2010 weinig veranderd: het percentage afdelingen dat problemen bij de kandidaatstelling had ervaren, bleef per categorie min of meer stabiel. Het patroon is in 2014 echter anders: de afname van de rekruteringsproblemen deed zich vooral voor in gemeenten die tussen de 20.000 en 50.000 inwoners tellen, en in steden met meer dan 100.000 inwoners (zie tabel 6). De lokale partijen laten over deze periode deels een ander beeld zien. Vooral de afname in 2010 van het aandeel in de kleinste gemeenten van de lokale partijen die problemen rapporteerden, is opmerkelijk. Dat (lagere) niveau is in 2014 gelijk gebleven. In dat jaar is de situatie voor de lokale partijen lichtelijk verbeterd in de grote steden en substantieel in de gemeenten met 20.000 tot 50.000 inwoners – opvallend genoeg dezelfde gemeentecategorieën als waar de afdelingen het in 2014 beter deden dan in eerdere jaren.

Deze lichte afname van de problemen bij de rekrutering komt ook tot uitdrukking in de afname van het aandeel partijafdelingen dat overwogen heeft om niet aan de raadsverkiezingen deel te nemen (zie tabel 7). In 2006 ging het in totaal nog om 19,7%; in 2014 om 10,4% – een afname van ongeveer de helft. Opmerkelijk is dat het aandeel lokale partijen dat overwoog van verkiezingsdeelname af te zien in deze periode juist aanzienlijk toenam (van 10,1% naar 17,6%).

Tabel 7. Overwogen om niet aan raadsverkiezingen deel te nemen (%), 2006, 2010 en 2014

	2006	2010	2014
CDA	0,9	1,7	1,2
ChristenUnie	16,0	9,8	10,3
D66	55,4	42,9	18,3
GroenLinks	19,6	22,5	28,3
PvdA	9,2	4,5	6,7
SGP	11,4	7,5	13,6
SP	46,8	52,5	-
VVD	5,5	13,4	3,6
<i>Totaal landelijke partijen</i>	<i>19,7</i>	<i>15,2</i>	<i>10,4</i>
Lokale partijen	10,1	15,2	17,6
Totaal	18,5	15,3	12,5

Het verschil in het aandeel echte probleemgevallen bij de rekrutering tussen 2014 en de beide voorgaande verkiezingsjaren kan nauwelijks worden verklaard uit de ontwikkeling van het totale ledental van de partijen: in 2014 telden zij gezamenlijk bijna 309.000 leden, niet meer dan (ruim) 1000 meer vergeleken bij 2010, terwijl daarnaast het aantal raadsleden opnieuw daalde, met enkele honderden (zie tabel 1 en 4).

Evenmin is er sprake geweest van een substantiële reductie van het aantal afdelingen dat bij de raadsverkiezingen is betrokken. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat het samengaan van afdelingen als gevolg van gemeentelijke herindelingen de rekrutering vergemakkelijkt,

omdat het aantal partijleden ten opzichte van het aantal te bezetten raadszetels in de fusiegemeente zal stijgen. Het aantal afdelingen is echter tussen 2010 en 2014 niet af-, maar juist toegenomen, wat vooral op het conto van D66 moet worden geschreven. CDA, ChristenUnie, GroenLinks, PvdA en VVD zagen hun aantal bij de raadsverkiezingen betrokken afdelingen afnemen, maar die teruggang was met 65 van de in totaal bijna 1600 afdelingen die deze partijen in 2010 samen hadden, bescheiden.

De oorzaak lijkt vooral te maken te hebben met de substantieel toegenomen bereidheid van afdelingen en lokale partijen om niet-partijleden kandidaat te stellen: 31 à 32% in 2006 en 2010, bijna 43% in 2014 – een toename van meer dan een derde (zie tabel 8). De lokale partijen hebben in de regel niet zoveel moeite met deze strategie: in 2006 en 2010 bediende meer dan de helft zich hiervan, in 2014 twee derde. De afdelingen van de landelijke partijen zijn doorgaans terughoudender, maar lijken hun reserves wat te verliezen. In 2006 en 2010 rekruteerde ruim een kwart niet-partijleden; in 2014 ongeveer een derde.

Het beroep op niet-partijleden ten behoeve van een voor een politieke partij identiteitsgevoelige functie als volksvertegenwoordiger geeft aan dat de ooit zo hermetische grens tussen leden en niet-leden van de (landelijke) politieke partij permeabel is geworden. Verwonderlijk is dat niet; de partijorganisatie past zich als een organisme aan de gewijzigde omstandigheden aan. Overigens geldt voor de kandidaten van buiten de partijafdeling wel de verplichting om lid te worden van de betreffende partij. In welke mate dit ook het geval is bij de lokale partijen, is niet bekend; het lidmaatschap lijkt bij deze organisaties traditioneel een minder grote rol te spelen.¹⁴

Tabel 8. Rekrutering van kandidaten onder niet-partijleden (%), 2006, 2010 en 2014

	2006	2010	2014
CDA	41,0	48,5	56,7
ChristenUnie	18,0	21,4	25,9
D66	15,4	14,1	16,2
GroenLinks	47,0	32,6	49,1
PvdA	38,2	30,7	31,4
SGP	3,4	9,6	2,0
SP	6,1	1,9	-
VVD	25,5	28,5	23,5
<i>Totaal landelijke partijen</i>	<i>27,1</i>	<i>27,9</i>	<i>32,2</i>
Lokale partijen	54,6	53,2	65,8
Totaal	31,1	31,9	42,9

Wat opvalt bij de rekrutering van niet-leden is dat van de afdelingen die 'geen' of 'nauwelijks' moeite hadden bij het vinden van kandidaten, een groeiend aantal rapporteerde dat zij niet-partijleden hadden gerekruteerd: in 2006 ging het om 19,4%, in 2010 om 21,1% en in 2014 om 29,6% (zie

¹⁴ Zie M. Boogers, P. Lucardie en G. Voerman, *Lokale politieke groeperingen: belangenbehartiging, protest en lokalisme*. Groningen/ Tilburg, 2007; en B. Euser, *Lokale leiders: de opkomst van de geuzendemocratie*, Amsterdam/ Antwerpen, 2009.

tabel 9). Het is niet onwaarschijnlijk dat er een verband bestaat, met andere woorden: dat juist door de rekrutering van niet-leden er zich niet of nauwelijks problemen bij het vinden van kandidaten hadden voorgedaan. Hoe dan ook, de stijgende percentages lijken erop te duiden dat afdelingsbestuurders het kandideren van niet-leden niet zozeer (meer) als een noodgreep beschouwen maar deze werkwijze steeds normaler gaan vinden. Waar partijafdelingen eerst nog in uiterste noodzaak (bij het optreden van acute rekruteringsproblemen) gebruik maakten van de mogelijkheid om niet-partijleden te werven voor de lijst, is dat nu veel normaler geworden, zoals tabel 9 duidelijk laat zien. Bij de rekrutering komen voor hen (net als bij de lokale partijen) steeds vaker ook niet-partijleden in aanmerking, wat natuurlijk het potentieel aanzienlijk verruimt en daarmee de problemen verkleint.

Tabel 9. Rekrutering van kandidaten onder niet-partijleden door afdelingen met enige/veel moeite bij de rekrutering (+) en geen/nauwelijks moeite (-) (%), 2006, 2010 en 2014

	2006		2010		2014	
	+	-	+	-	+	-
CDA	63,3	21,2	61,7	34,2	56,1	58,0
ChristenUnie	26,6	12,7	35,4	8,9	27,6	26,8
D66	20,1	9,7	16,9	13,0	19,1	14,8
GroenLinks	58,9	37,2	34,8	30,2	50,0	50,9
PvdA	44,0	32,9	32,2	29,2	34,7	28,0
SGP	4,4	2,5	12,5	7,8	5,0	3,6
SP	4,8	5,9	3,4	0,0	-	-
VVD	32,2	18,5	36,4	21,1	32,7	18,8
<i>Totaal landelijke partijen</i>	35,7	19,4	35,4	21,1	34,4	29,6
Lokale partijen	66,7	47,5	67,5	45,0	69,9	64,6
Totaal	39,8	24,2	39,4	24,2	45,5	41,8

vet: significant op $p < 0.05$.

Leesvoorbeeld: in 2014 heeft 56,1% van alle CDA-afdelingen die enige/veel moeite hadden met rekrutering (+) niet-partijleden gerekruteerd; bij de afdelingen die geen/nauwelijks rekruteringsproblemen hadden(-), was dat percentage 58%. De verschillen tussen beide percentages zijn niet significant.

Al met al lijkt er in 2014 dus sprake te zijn van een verbetering bij de rekrutering van kandidaat-raadsleden, zij het dat die vooral te maken lijkt te hebben met wijder openzetten van de deuren van de afdelingen en lokale partijen voor niet-leden. Deze verbreding van het rekruterings-reservoir zal ertoe hebben bijgedragen dat het aandeel afdelingen en lokale partijen dat overwogen heeft om niet aan de raadsverkiezingen deel te nemen, verder is afgenomen.

Mogelijke oorzaken van de problemen

Gevraagd naar mogelijke oorzaken van problemen bij de rekrutering wezen de afdelingen en lokale partijen die moeite hadden gehad om kandidaten te vinden in 2006 en 2010 in de richting van de actieve leden. Circa twee derde van hen beschouwde deze groep als te klein (zie tabel

10). Eveneens twee derde merkte het grote tijdsbeslag van het lidmaatschap van de gemeenteraad als reden aan. In beide jaren achtte zo'n 14% de onvoldoende geachte beloning voor de raadsleden als de oorzaak voor de problemen bij de rekrutering. Bedreigingen leken aspirant-raadsleden niet te hebben afgeschrikt.

Tabel 10. Te weinig actieve leden als reden voor problemen bij de kandidaatstelling (%), 2006 en 2010

	te weinig actieve leden			
	nee		ja	
	2006	2010	2006	2010
CDA	37,9	33,0	62,1	67,0
ChristenUnie	48,8	25,6	51,2	74,4
D66	18,2	16,9	81,8	83,1
GroenLinks	37,8	30,4	62,2	69,6
PvdA	24,8	20,9	75,2	79,1
SGP	64,3	42,5	35,7	57,5
SP	69,4	44,1	30,6	55,9
VVD	30,4	31,7	69,6	68,3
Totaal landelijke partijen	35,9	28,9	64,1	71,1
Lokale partijen	65,4	51,2	34,6	48,8
FNP	50,0	71,4	50,0	28,6
Totaal	39,4	32,0	60,6	68,0

Tabel 11. Mogelijke oorzaken voor problemen bij de kandidaatstelling (%), 2014

	te weinig actieve leden	groot tijdsbeslag raadswerk	onvoldoende beloning raadswerk	complexiteit gemeentebestuur (decentralisaties)
CDA	52,0	53,4	7,8	18,4
ChristenUnie	36,2	34,0	4,2	6,4
D66	56,9	56,9	8,3	12,5
GroenLinks	62,1	40,9	7,6	10,6
PvdA	64,0	47,7	5,6	19,1
SGP	44,4	60,7	3,7	17,9
VVD	46,4	33,0	7,3	12,5
Totaal landelijke partijen	53,2	46,1	6,8	14,4
Lokale partijen	27,8	40,9	12,2	18,1
Totaal	45,0	44,4	8,5	15,6

In 2014 werden de afdelingen en lokale partijen die moeite hadden bij de rekrutering opnieuw gevraagd aan te geven waarom het lastig was voldoende geschikte kandidaten te vinden. Omdat vanaf 2015 de gemeenten verantwoordelijk worden voor jeugdzorg, werk en inkomen alsmede zorg aan langdurig zieken en ouderen (de zogeheten 'decentralisaties'), werd aan de vraag naar mogelijke oorzaken van rekruteringsproblemen een antwoordcategorie toegevoegd: 'de complexiteit van nieuwe taken waarvoor de gemeente straks verantwoordelijk wordt' (zie tabel 11). Deze

extra antwoordmogelijkheid compliceert de vergelijking met de beide eerdere verkiezingsjaren,¹⁵ maar laat wel zien dat de te verwachten toegenomen complexiteit van het gemeentebestuur als gevolg van de decentralisaties haar schaduw vooruit heeft geworpen: 15% van de afdelingen en lokale partijen die problemen hadden bij de kandidaatstelling weet die hieraan. Net als in beide voorgaande verkiezingsjaren scoorden in 2014 het gebrek aan voldoende actieve leden en het grote tijdsbeslag van het raadswerk relatief het hoogst, zij het dat vergeleken met 2006 en 2010 het tekort aan actieve leden nu relatief vaker als mogelijke oorzaak voor de rekruteringsproblemen wordt aangemerkt dan het tijdsbeslag. De hoogte van de beloning werd veel minder belangrijk geacht. Bedreigingen speelden ook in 2014 nauwelijks een rol.

Achtergronden problemen kandidaatstelling

Om na te gaan wat het relatieve belang is van de verschillende factoren die het rekruteringsvermogen van partijafdelingen en lokale politieke groeperingen beïnvloeden, zijn categorische regressieanalyses uitgevoerd.¹⁶ Uit een eerste analyse voor alle lokale partijen en afdelingen van landelijke partijen tezamen blijkt dat de problemen bij de rekrutering van raadskandidaten vooral worden verklaard door – in volgorde van relevantie – de gemeentegrootte, de mate van lijstvernieuwing (uitgedrukt als het percentage niet-raadsleden op een verkiesbaar geachte plaats) en de ontwikkeling van het ledental (zie tabel 12).

Het relatieve belang van de factoren die een rol spelen bij kandidaatstellingsproblemen laat een aantal opmerkelijke ontwikkelingen zien. Allereerst is voor de afdelingen van de landelijke partijen de invloed van de gemeentegrootte in 2014 flink toegenomen ten opzichte van 2006 en 2010. Deze invloed werd hierboven al gesignaleerd, bij de beschrijving van tabel 6. Als voor alle andere factoren wordt gecontroleerd, dan blijkt de schaalgrootte van de gemeente voor partijafdelingen een sterke invloed te hebben op de mate waarin zich problemen bij de rekrutering voordoen. Voor lokale politieke groeperingen nam het relatieve gewicht van deze predictor juist af. Het unieke effect van de gemeenteomvang op de mate van de rekruteringsproblemen is voor deze categorie partijen dus kleiner geworden.

Het aantal actieve leden blijkt voor afdelingen van landelijke partijen geen significante invloed te hebben op hun rekruteringsvermogen; voor lokale politieke groeperingen is die invloed opmerkelijk genoeg veel groter. Sinds 2006 is deze factor redelijk constant gebleven. Anders dan wat vaak wordt verondersteld – ook door de partijafdelingen zelf (zie tabel 11) – heeft het tekort aan actieve leden geen autonome invloed op de problemen bij kandidaatstelling: in 2006 net zomin als in 2010 en 2014. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het ledental sterk afhankelijk is van de gemeentegrootte: hoe meer inwoners de gemeente telt, hoe hoger het ledental (zie tabel 3). Verder zou het belang van het ledental kunnen worden gerelativeerd door het hoge aantal partijafdelingen dat buiten de

15 De overige drie antwoordmogelijkheden die in tabel 11 zijn vermeld, scoorden in 2014 alle lager dan in 2010 en 2006, waarschijnlijk als gevolg van de toegevoegde antwoordmogelijkheid.

16 Regressieanalyses berekenen de relatieve causale samenhang tussen een afhankelijke en meerdere onafhankelijke variabelen. Categorische regressie maakt het mogelijk om ook nominale variabelen in de analyse op te nemen.

partijgelederen kandidaten rekruteert. Dat deze groep zich hierbij tot de inwoners van de gemeente moet beperken, maakt het inwonertal extra relevant.

Opmerkelijk is ook dat het effect van de mate van lijstvernieuwing voor de afdelingen van de landelijke partijen op het bestaan van rekruteringsproblemen tussen 2006 en 2014 is afgenomen, terwijl het voor lokale partijen juist sterker is geworden. Naarmate er meer nieuwe kandidaten op de lijst staan (en dus minder zittende raadsleden), worden er meer problemen gerapporteerd. Op zich is dat vanzelfsprekend: als zittende raadsleden zich niet meer opnieuw kandidaat stellen voor een verkiesbare plaats, moeten partijen en afdelingen op zoek naar meer nieuwe kandidaten, waarbij zich allerlei problemen kunnen voordoen. Toch maakt deze vanzelfsprekendheid de invloed van lijstvernieuwing niet triviaal, zeker als wordt bedacht dat veel raadsleden zich niet meer opnieuw kandidaat wilden stellen vanwege de grote tijdsinvestering die het raadslidmaatschap in de praktijk vergt.¹⁷

Tot slot valt het op dat deelname aan het college van burgemeesters en wethouders steeds meer een temperend effect heeft op het bestaan van rekruteringsproblemen: partijen die bestuursverantwoordelijkheid dragen slagen er makkelijker in raadskandidaten te werven dan oppositiepartijen. Dat is zowel voor de afdelingen van landelijke partijen als voor de lokale partijen het geval. Waarschijnlijk heeft dat te maken met het gegeven dat coalitiepartijen meer zichtbaar zijn en – althans in de beeldvorming – een meer betekenisvolle invloed op de gemeentelijke besluitvorming hebben. Dat kan de kandidatuur voor een bestuurderspartij wat meer en voor een oppositiepartij wat minder aantrekkelijk maken. Het spreekt voor zich dat kandidaten hierbij ook een inschatting maken van de kans dat een partij na de raadsverkiezingen mag meeregeren. Of en hoe deze taxaties een rol hebben gespeeld, is niet onderzocht.

17 Uit aanvullende analyses van de enquêtedata blijkt dat in 2014 55% van alle partijafdelingen en lokale partijen rapporteerden dat een of meerdere raadsleden zich niet meer opnieuw kandidaat stelden, vooral vanwege het grote tijdsbeslag van het raadswerk (67%) en om privéredenen (41%).

Tabel 12. Relatieve belang van factoren die rekruteringsproblemen beïnvloeden; uitkomsten categorische regressieanalyse, resultaten in Beta's, 2006, 2010 en 2014

Predictoren	afdelingen Landelijke partijen			lokale partijen			totaal		
	2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014
Gemeentegrootte	-.150	-.122	-.214	-.138	-.207	-.103	-.157	-.121	-.219
Aantal leden	-.022	-.036	-.020	.140	.490	.009	.025	-.037	-.019
Aantal actieve leden	-.044	-.063	-.068	-.227	-.191	-.210	-.087	-.062	-.065
Daling ledental	.076	.175	.078	.263	.204	.141	.091	.175	.074
Collegedeelname (1=ja, 2=nee)	-.059	.045	.058	-.067	.024	.009	-.060	.045	.054
Lijstvernieuwing (% niet-raadsleden)	.100	.090	.035	.131	.107	.145	.111	.093	.080
Ondersteuning door landelijk partijbureau (1=ja, 2 = nee)		.040	.052					.023	.049
R	.24	.27	.29	.43	.38	.33	.25	.27	.29
R² adj.	.05	.07	.08	.16	.15	.11	.06	.07	.08

Cursief = niet significant ($p < 0.05$).

4 De wijze van benaderen van kandidaten

Lokale en landelijke partijafdelingen verschillen nogal in de wijze waarop ze hun kandidaten rekruteren. Veel vaker dan de lokale partijen geven de afdelingen aan in eigen kring te zoeken (zie tabel 13) – alhoewel in 2014 wat minder frequent (69,5%) dan in 2010 (77,0%), wat ongetwijfeld verband zal houden met de hierboven vermelde constatering dat afdelingen in de aanloop naar de laatstgehouden raadsverkiezingen vaker dan daarvoor niet-partijleden kandideerden. Vergeleken bij de partijafdelingen was voor de lokale partijen het partijlidmaatschap van de kandidaten minder ‘heilig’, wat ook blijkt bij het benutten van contacten in de samenleving in de zoektocht naar kandidaten. Maar liefst 85% van de lokale partijen koos voor deze strategie, tegen 63% van de partijafdelingen (zoals te verwachten maken vooral de afdelingen en partijen die buiten hun organisatie kandidaten rekruteren van deze strategie gebruik). In partijen die met ledenverlies te kampen hebben – zoals het CDA, de PvdA, GroenLinks en de VVD – zetten de afdelingen vaker hun maatschappelijke contacten in dan in partijen die het voor de wind ging (zoals D66), of die een meer uitgesproken identiteit hebben (ChristenUnie en vooral de SP). Het is wel opmerkelijk dat in 2014 het aandeel afdelingen is afgenomen dat via contacten in de samenleving aspirant-kandidaten benaderde; gezien de toegenomen rekrutering van niet-partijleden lag een hoger aandeel in de lijn der verwachting. Partijen die kandidaatstellingsproblemen rapporteren geven aan dat ze vaker buiten de eigen partijgeledingen hebben gerekruteerd (73%) dan partijen die weinig of geen kandidaatstellingsproblemen kenden (65%).

In een aantal gevallen maakten lokale partijen en afdelingen gebruik van door de gemeente geïnitieerde campagnes om burgers warm te maken voor het raadslidmaatschap. Ongeveer één op de zeven à acht afdelingen en lokale partijen gaf aan op andere wijze kandidaten te hebben benaderd. Gevraagd naar succesvolle methoden zijn daarin twee hoofdlijnen te onderscheiden. Bij de ‘individuele aanpak’ worden potentiële kandidaten (‘maatschappelijk actieve sleutelfiguren’ of personen met ‘een leidende positie in de samenleving’) direct persoonlijk benaderd door leden van de afdelingen of lokale partijen. De tweede strategie is gericht op het betrekken van leden bij de partij, de afdeling of het raadswerk door hen mogelijkheden aan te bieden zich te informeren of te participeren. Het gebruik van een persoonlijke methode om potentiële kandidaten te benaderen wordt in beide gevallen als succesfactor genoemd.

Het is niet duidelijk waarom partijen op alle gebieden aangeven minder actief te zijn geweest in het werven van kandidaten. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat kandidaten zich vaker zelf hebben gemeld. Door de sinds 2010 gewijzigde arbeidsmarktsituatie kan het raadslidmaatschap voor veel werklozen en zzp’ers interessant zijn geworden om extra inkomsten te genereren, hun cv op te bouwen en een relevant netwerk te ontwikkelen. In het onderzoek zijn echter geen vragen in deze richting opgenomen, waardoor deze aanname niet kan worden onderbouwd.

Tabel 13. Wijze van benadering van aspirant-kandidaten (%), 2010 en 2014

	Op zoek naar talenten binnen partij		Via contacten in samenleving		Oproep in krant of op internet		Via gemeentelijk programma		Anders	
	2010	2014	2010	2014	2010	2014	2010	2014	2010	2014
CDA	67,3	60,1	75,1	74,2	21,6	12,4	3,8	2,8	14,6	12,9
CU	80,7	76,3	54,0	37,0	5,7	5,4	1,7	1,1	10,8	14,0
D66	87,7	67,5	43,0	35,3	8,1	7,3	5,1	1,3	22,1	18,7
GL	75,1	73,8	70,9	64,1	31,4	26,2	6,8	2,9	14,5	20,4
PvdA	74,7	74,3	71,5	61,4	32,4	26,9	5,6	4,7	15,6	14,6
SGP	72,1	81,6	56,7	42,9	0,0	4,1	0,0	2,0	9,6	12,2
SP	95,2	-	33,7	-	1,9	-	0,0	-	9,7	-
VVD	75,3	65,9	67,4	65,5	18,2	9,1	5,9	3,7	12,6	6,1
Totaal landelijk	77,0	69,5	62,9	57,1	18,5	14,1	4,5	2,7	14,6	13,8
Lokale partijen	53,6	37,4	85,0	83,0	14,4	13,9	4,0	4,1	12,6	9,8
Totaal	73,3	59,4	66,3	57,6	17,8	14,0	4,3	3,2	14,1	12,6

5 Kenmerken van kandidaten

Gemeenteraden kennen al jarenlang een sterke oververtegenwoordiging van blanke mannen van boven de 50 jaar.¹⁸ Tabel 14 laat zien dat daar in de jaren 2006, 2010 en 2014 niet of nauwelijks verandering in is gekomen. Het percentage verkiesbaar geachte plaatsen dat door vrouwen, jongeren en migranten wordt bezet is in deze periode vrijwel constant gebleven, op één uitzondering na. In 2006 werd bijna een vijfde van de verkiesbare plaatsen bezet door jongeren (tot 25 jaar), maar in 2010 was hun aandeel gehalveerd. Ook in 2014 bleef het aandeel jongeren steken op 9%. Het aandeel vrouwen bleef in de drie verkiezingsjaren stabiel op circa 30%. Een gering percentage werd in 2010 en 2014 door een migrant bezet (zij het meer dan in 2006).

Tabel 14. Vrouwen, jongeren en migranten op verkiesbaar geachte plaatsen (als % van totaal verkiesbaar geachte plaatsen), 2006, 2010 en 2014

	Vrouwen			Jongeren (<25 jr)			Migranten		
	2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014
CDA	26	27	28	15	6	7	1	1	3
ChristenUnie	25	16	45	15	8	14	0	1	2
D66	30	27	27	23	10	9	3	5	7
GroenLinks	40	41	47	19	8	6	10	10	7
PvdA	31	34	34	18	5	8	5	9	9
SGP	0	2	2	21	9	11	0	0	1
SP	40	38	-	23	7	-	5	9	-
VVD	27	28	28	14	8	10	1	2	2
Tot landelijk	29	28	31	20	6	9	3	4	5
Lokale partij	30	31	29	18	7	9	4	4	5
Totaal	29	29	31	19	8	9	3	5	5

¹⁸ Cijfers ontleend aan: www.decentraalbestuur.nl; en *Politieke participatie van allochtonen. FORUM factsheet*, november 2010.

6 Slot

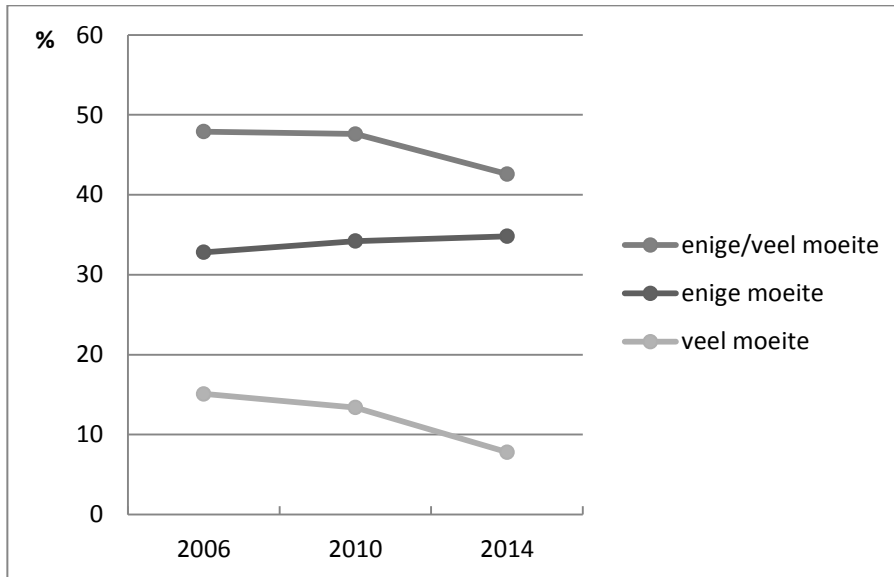
Na enkele kleinschalige onderzoeken in 1998 en 2002 is in 2006 op basis van een uitgebreide enquête voor het eerst op systematische wijze nagegaan in welke mate lokale partijen en afdelingen van landelijke partijen moeite hadden bij het vinden van geschikte kandidaten voor de raadsverkiezingen. Aanleiding vormden de aanhoudende daling van de ledentallen van in het bijzonder de grote partijen, alsmede berichten afkomstig uit een aantal partijafdelingen dat door het gekrompen ledenbestand de rekrutering problematischer werd. In 2010 en 2014 werd de enquête herhaald, zodat nu een beeld kan worden gegeven van de ontwikkeling door de tijd heen.

Wanneer de ledenloop de enige bepalende factor zou zijn, dan zouden de problemen moeten zijn afgenomen. In totaal telden de politieke partijen immers in 2010 307.500 leden, ruim 7.000 meer dan in 2006. In 2014 lag het gezamenlijke ledental zelfs nog wat hoger, op bijna 309.000 (aangezien de ledentallen van de lokale partijen niet centraal worden geregistreerd, valt over de ledentrend bij hen niets met zekerheid te zeggen). Daarbij komt dat het aantal raadszetels door gemeentelijke herindelingen ook nog eens verder afnam.

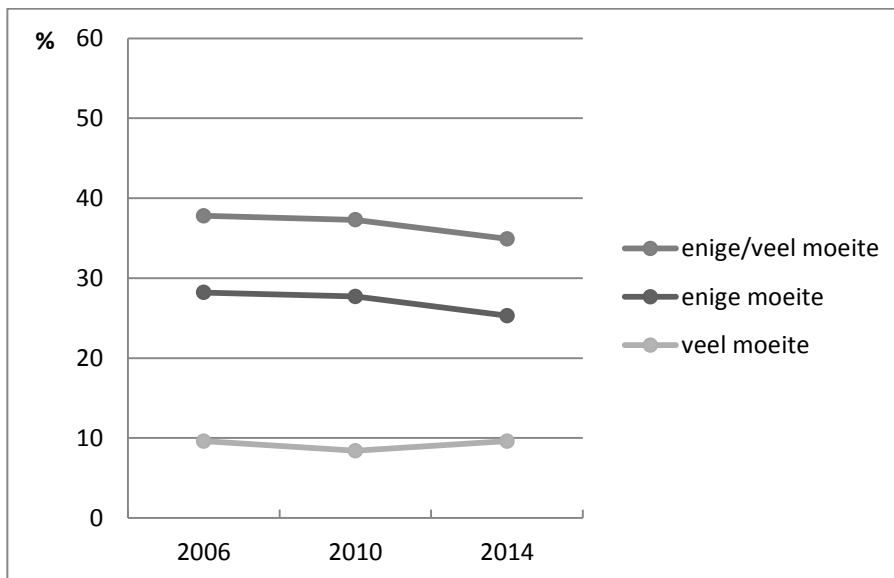
Toch waren de problemen tussen 2006 en 2010 niet verminderd. Zij werden ook niet groter, maar bleven opmerkelijk stabiel. In het eerste peiljaar meldde zo'n 32% van de geënquêteerde lokale partijen en de afdelingen van de landelijke partijen dat het hun 'enige' moeite had gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden, tegen 33% in 2010. In 2006 sprak ruim 14% van 'veel' moeite, in 2010 bijna 13%. Met andere woorden: in 2010 had in totaal iets minder dan 46% van de partijafdelingen en lokale partijen in mindere of meerdere mate moeite bij de rekrutering van geschikte kandidaten, en in 2006 iets meer dan 46% – nagenoeg evenveel dus.

De uitkomsten van de enquête van 2014 wijken van dit patroon op één punt af. Zo'n 40% van de partijafdelingen en lokale partijen rapporteerde in mindere of meerdere mate moeite te hebben gehad bij de rekrutering van kandidaten. Daarbinnen bleef de groep met 'enige' moeite met 31,8% redelijk stabiel. Het aandeel afdelingen en lokale partijen dat 'veel' moeite bij de rekrutering had ervaren, daalde echter tot 8,4% – een afname van ruim een derde ten opzichte van 2010, en meer dan 40% vergeleken met 2006. Bij nadere beschouwing blijkt dat vooral de partijafdelingen minder vaak aangaven 'veel' moeite bij de kandidaatstelling te hebben gehad; het aandeel lokale partijen in deze categorie steeg licht (zie figuur 1 en 2).

Figuur 1. Moeite bij de kandidaatstelling; partijafdelingen (%), 2006, 2010 en 2014

Figuur 2. Moeite bij de kandidaatstelling; lokale partijen (%), 2006, 2010 en 2014

De verklaring voor deze opmerkelijke verbetering is hierboven gezocht in de aanzienlijk toegenomen bereidheid van afdelingen en lokale partijen om niet-partijleden kandidaat te stellen: van ruim 30% in 2006 en 2010 naar ruim 40% in 2014 – een toename van 38%. De lokale partijen bedienen zich vaker van deze strategie dan de afdelingen, hetgeen het belang weerspiegelt dat de landelijke partijen (nog altijd) aan het partijlidmaatschap hechten. De afdelingen van de landelijke partijen zijn door-

gaans terughoudender, maar lijken wel hun reserves wat te verliezen. Het beroep op niet-partijleden ten behoeve van een voor een politieke partij identiteitsgevoelige functie als volksvertegenwoordiger geeft aan dat de ooit zo hermetische grens tussen leden en niet-leden van de (landelijke) politieke partij permeabel is geworden.

Gevraagd naar mogelijke oorzaken van problemen bij de rekrutering wezen de afdelingen en lokale partijen die moeite hadden gehad om kandidaten te vinden wel in de richting van de actieve leden. In de jaren 2006 en 2010 beschouwden zij in twee van de drie gevallen deze groep als te klein. In 2014 was dat aandeel – hoogstwaarschijnlijk vanwege de toevoeging van een extra antwoordcategorie – gedaald tot bijna de helft. In dat jaar werd de te verwachten toename van de complexiteit van het gemeentebestuur als gevolg van de 'decentralisaties' door één op de zes afdelingen en lokale partijen gezien als factor die de rekrutering bemoeilijkte.

De bevinding in 2006 en 2010 dat met name in de kleinere gemeenten door de ledenteruggang in de afdelingen een kritische grens in zicht komt, is ook in 2014 nog relevant. Het gemiddeld aantal leden van de lokale partijen en de partijafdelingen in de gemeenten met minder dan 20.000 inwoners daalde in de periode 2006-2014 fors (bij de afdelingen sterker dan bij de lokale partijen); het gemiddeld aantal actieve leden bleef met een afname van een (tot zestien) opmerkelijk constant. In deze gemeentecategorie doen zich relatief het vaakst problemen voor bij het vinden van kandidaten voor de raadsverkiezingen.

Over de periode 2006-2014 bezien vertoont de rekruteringsproblematiek dus een behoorlijk stabiel beeld. Voor zover er wat verandert, is dat ten goede: het aandeel afdelingen waar de kandidaatstelling veel moeite kost, neemt af. Er zijn aanwijzingen dat de problemen niet groter worden of hier en zelfs wat afnemen, doordat meer partijafdelingen en zeker meer lokale partijen ook niet-leden rekruteren. Hier liggen voor hen mogelijkheden: de noodzaak om buiten de eigen geledingen te werven en nieuw bloed te vinden kan een vitaliserende uitwerking hebben). Wat de gevolgen zijn voor de lokale partijen en afdelingen is onduidelijk. Ontwikkelen deze nieuwkomers zich tot vaste krachten, of zijn zij door de mindere binding passanten?

Duidelijk is wel dat het alleenrecht van de politieke partij op de rekrutering en selectie afbrokkelt: het partijlidmaatschap in het kandidaatstellingsproces is niet meer zo heilig als weleer – zowel bij het vinden van de kandidaten (wat al langer het geval is) als bij hun aanwijzing (zie de experimenten van de PvdA bij de raadsverkiezingen van 2014, toen in drie gemeenten niet-leden betrokken werden bij de aanwijzing van de lokale lijsttrekker). Beide verschijnselen maken deel uit van een zich al langer voltrekkende proces van organisatorische 'permeabilisering' van de politieke partij, waarbij de eens zo strikte demarcatielijn tussen partij en maatschappij die uit het partijlidmaatschap voortvloeide, geleidelijk aan vervaagt.¹⁹

Net als in 2006 en 2010 lijken in 2014 de niet aan landelijke partijen gebonden lokale partijen er beter voor te staan. Met een hoger percentage actieve leden blijken zij ook beter in staat om burgers bereid te vinden zich te kandideren voor het raadslidmaatschap. Dat kan te

¹⁹ Gerrit Voerman, 'Kandidaatstelling op landelijk niveau', in: Sarah L. de Lange, Monique Leyenaar en Pieter de Jong, red., *Politieke partijen: overbodig of nodig?* Amsterdam: Raad voor het Openbaar Bestuur, 2014, 45-62.

maken hebben met minder stringente kwaliteitseisen die zij aan potentiële kandidaten stellen, maar waarschijnlijk nog meer met de andere manier waarop zij hun contacten met de samenleving vormgeven en de geringere waarde die zij hechten aan het partijlidmaatschap.²⁰ Wat dat betreft lijken de afdelingen – deels door de nood gedwongen – ook die kant op te gaan.

20 M. Boogers en P.W. Tops, *Effecten van dualisering voor burgers: beweging naar buiten?*, Den Haag, 2005.

Bijlage 1. Werkwijze, respons en representativiteit

Aan de enquêtes in 2006, 2010 en 2014 werd meegewerkt door vrijwel alle in de Tweede Kamer zitting hebbende partijen met een landelijke organisatie.²¹ De PVV en de PvdD namen in 2010 en 2014 niet deel aan het onderzoek; beide partijen deden in een zeer beperkt aantal gemeenten mee aan de raadsverkiezingen. In 2014 zag de SP van deelname af.

De partijbureaus van de landelijke partijen werden – evenals de enige provinciale partij die in het onderzoek was betrokken, de Fryske Nasjonale Party (FNP) – bereid gevonden een door de onderzoekers opgestelde email te versturen naar alle afdelingssecretarissen. Hierin was een link opgenomen van de online vragenlijst; door deze aan te klikken kon de geadresseerde direct de enquête invullen.²² Op deze wijze werden zowel in 2006, 2010 en 2014 alle afdelingen van de landelijke partijen benaderd om mee te doen aan de enquête (de SP deed in 2010 en 2014 wel mee). Daarnaast werden alle in de periodes 2002-2006, 2006-2010 en 2010-2014 in de gemeenteraden zitting hebbende lokale partijen (inclusief de afsplitsingen die zich in deze jaren hebben voorgedaan) uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek.

In het algemeen zijn door de landelijke partijen alle afdelingen op de hoogte gesteld van de enquête, ook de afdelingen in die gemeenten waar vanwege gemeentelijke herindelingen geen raadsverkiezingen werden gehouden. In een enkel geval reageerden afdelingen uit deze gemeenten met de mededeling dat zij niet aan de raadsverkiezingen deelnamen en de enquête dus niet invulden. Verwacht mag worden dat ook andere afdelingen en lokale partijen uit 'herindelingsgemeenten' zich hebben onthouden van deelname aan dit onderzoek.

Ten behoeve van het onderzoek zijn de secretarissen (of andere bestuurders) van alle afdelingen van de landelijke politieke partijen benaderd en vertegenwoordigers van alle lokale politieke groeperingen die vóór 7 maart 2006, 3 maart 2010 respectievelijk 19 maart 2014 zitting hadden in de gemeenteraad – in totaal 3.165, 3.002 respectievelijk 2.930 personen. Gedurende enkele maanden (hoofdzakelijk vóór de dag van de raadsverkiezingen) waren zij in de gelegenheid de enquête in te vullen. In deze twee à drie maanden reageerden 1.861, 1.829 respectievelijk 1.522 personen – een respons van 58,8%, 60,9% respectievelijk 52,0%.

In de drie enquêtes lag bij de meeste partijen de respons in het algemeen ruim boven de vijftig procent (zie tabel 1). De lokale partijen haalden geen enkele keer deze grens; het CDA niet in 2006; D66 niet in 2010 en 2014; en de PvdA ook niet in 2014.

21 Dat wil zeggen dat in 2006 niet zijn benaderd de groep-Wilders, de groep-Lazrak en de groep-Nawijn, die afgezien van de laatste nergens deelnamen aan de raadsverkiezingen.

22 Afdelingen die in 2006 nog niet per email bereikbaar waren, kregen per post een vragenformulier dat kosteloos kon worden geretourneerd; in 2010 werden alleen de kiesverenigingen (afdelingen) van de SGP aangeschreven. In 2014 namen geen respondenten van de FNP aan de enquête deel.

Tabel 1. Respons per partij, 2006, 2010 en 2014

	totaal			respons			%		
	2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014
CDA	453	390	385	205	243	254	45,3	62,3	66,0
ChristenUnie	215	205	190	140	127	122	65,1	61,9	64,2
D66	247	270	307	133	105	102	53,9	38,9	33,3
GroenLinks	234	247	229	164	146	119	70,1	59,1	52,0
PvdA	416	377	369	311	370	168	74,8	98,1	45,5
SGP	161	104	104	95	62	86	59,0	59,6	82,7
SP	93	109	-	89	63	-	95,7	57,8	0
VVD	430	380	361	311	298	224	72,3	78,4	82,5
FNP	21	20	13	12	26	0	57,1	46,2	0
Lokale partijen	884	900	972	396	398	447	44,8	44,2	46,0
Totaal	3.165	3.002	2.930	1.861	1.829	1.522	58,8	60,9	52,0

Om representatieve uitspraken te kunnen doen over de rekrutering door de lokale partijen en de afdelingen van de landelijke partijen en om de gegevens van 2006, 2010 en 2014 met elkaar te kunnen vergelijken, zijn de gegevens zodanig gewogen dat ze een getrouw beeld geven van de populatie van politieke partijen die aan de gemeenteraadsverkiezingen hebben deelgenomen. Omdat deze wegingsprocedure bij het onderzoek in 2006 niet is toegepast, kunnen de hier gepresenteerde gegevens over dat jaar enigszins afwijken van wat hierover destijds is gerapporteerd.²³

²³ Zie de in noot 1 vermelde literatuur.

Bijlage 2. Enquête 2014

L.S.,

Net als bij eerdere gemeenteraadsverkiezingen wordt er in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een enquête gehouden onder lokale partijen en onder afdelingen van provinciale en landelijke partijen over de kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart aanstaande. Het onderzoek wordt uitgevoerd door het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen van de Rijksuniversiteit Groningen en de vakgroep Bestuurskunde van de Universiteit Twente. Wij hopen dat u aan deze enquête wilt deelnemen. Wij realiseren ons dat de verkiezingscampagne min of meer is begonnen, maar hopen dat u niettemin aan deze enquête wilt deelnemen. Het invullen zal u naar verwachting niet meer dan zo'n kwartier kosten.

We zijn met name geïnteresseerd in de wijze waarop de kandidatenlijst van uw partij tot stand is gekomen. Het gaat hierbij om vragen als de mogelijke problemen die zich hebben voorgedaan bij het vinden van voldoende geschikte kandidaten; of er veel zittende raadsleden zijn gestopt; of er bij de selectie van kandidaten rekening is gehouden met de eisen die nieuwe gemeentelijke taken (als gevolg van de decentralisatie) aan raadsleden gaan stellen; enzovoort.

Wij verzoeken u vriendelijk of u via deze link [...] naar de online enquête wilt gaan en daar een aantal vragen wilt beantwoorden. Voor de volledigheid melden wij aan de bestuursleden van de afdelingen dat uw landelijke partijbureau aan deze enquête zijn medewerking verleent, en dat dit bureau deze email aan u heeft verstuurd.

Allereerst volgt een aantal algemene vragen.

1. Van welke partij in uw gemeente bent u bestuurslid?

- CDA
- ChristenUnie
- D66
- GroenLinks
- PvdA
- PvdD
- SGP
- SP
- VVD
- Lokale partij

2. Hoe groot is de gemeente waar uw partijafdeling of lokale partij actief is?

- <20.000 inwoners
- 20.000 - 50.000 inwoners
- 50.000 - 100.000 inwoners
- >100.000 inwoners

3. Hoeveel leden telt uw partijafdeling of lokale partij?

... leden

4. Is het ledental de laatste jaren gedaald, gestegen of ongeveer gelijk gebleven?

- 0 gedaald
- 0 gelijk gebleven
- 0 gestegen

5. Hoeveel van deze leden zijn er naar schatting actief (dat wil bijvoorbeeld zeggen: beheren de website, zijn actief in de verkiezingscampagne, nemen deel aan partijvergaderingen, zijn lid van het bestuur, of maken deel uit van de schaduwfractie)?

... leden

6. Hoe vindt u dat de lokale afdeling van uw partij/ de organisatie van uw lokale politieke partij functioneert?

- 0 erg goed
- 0 goed
- 0 voldoende
- 0 slecht
- 0 zeer slecht

7. Kost het uw partij moeite om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor het bestuur van de afdeling of lokale partij?

- 0 nee, geen moeite
- 0 nee, nauwelijks moeite
- 0 ja, enige moeite
- 0 ja, veel moeite

8. Hoe vaak organiseert het lokale of afdelingsbestuur per jaar bijeenkomsten voor de leden?

... (svp aantal invullen)

9. Hoe veel leden zijn daarbij gemiddeld aanwezig?

... (svp aantal invullen)

10. Met hoeveel zetels is uw partij momenteel in de gemeenteraad vertegenwoordigd?

... zetels [ALS 10=0, VRAAG 11 OVERSLAAN]

11. Neemt uw partij deel aan het college van B&W?

- 0 ja
- 0 nee

Nu volgt een aantal vragen met betrekking tot de verkiezingen en de kandidaatstelling.

12. Neemt uw partijafdeling of lokale partij deel aan de gemeenteraadsverkiezingen?

- 0 ja, onder eigen naam [BIJ DIT ANTWOORD VRAAG 13 OVERSLAAN]
- 0 ja, samen met andere landelijke partijen met een gezamenlijke lijst
- 0 ja, samen met één of meer lokale politieke groeperingen met een gezamenlijke lijst
- 0 nee, wij nemen niet deel aan de raadsverkiezingen

13. Waarom neemt uw partij niet, of niet onder eigen naam deel aan de gemeenteraadsverkiezingen? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.)

- 0 gemeentelijke herindeling [BIJ DIT ANTWOORD VRAGEN 14 TM 39 OVERSLAAN]
- 0 gebrek aan kandidaten
- 0 gebrek aan leden die de raadsleden kunnen ondersteunen
- 0 overig

14. Uit hoeveel verkiesbare plaatsen bestaat uw kandidatenlijst, naar verwachting?

... plaatsen

15. Hoeveel van deze verkiesbare plaatsen op de kandidatenlijst worden bezet door zittende raadsleden?

... plaatsen

16. Hoeveel gemeenteraadsleden hebben zich niet meer opnieuw kandidaat gesteld?

... raadsleden

17. Waarom hebben raadsleden zich niet meer opnieuw kandidaat gesteld? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.)

- 0 het grote tijdsbeslag van het raadswerk
- 0 politieke redenen
- 0 privéredenen (verhuizing en dergelijke)
- 0 toenemende bedreigingen van lokale politici
- 0 onvoldoende beloning van gemeenteraadsleden
- 0 de complexiteit van nieuwe taken waarvoor de gemeente straks verantwoordelijk wordt
- 0 raadsleden die wethouderskandidaten zijn, staan bij ons niet op de lijst
- 0 onze partij kent een reglementaire beperking van het aantal zittingstermijnen voor raadsleden
- 0 anders

18. Hoeveel maanden vóór de raadsverkiezing bent u begonnen met het gericht benaderen van raadskandidaten?

... maand
... jaar

19. Op welke manier is uw partij op zoek gegaan naar aspirant-kandidaten? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.)

0 via onze contacten in de samenleving
0 door op zoek te gaan naar talenten in de partij
0 met behulp van een advertentie of oproep in de krant of op internet
0 via een algemeen gemeentelijk programma om raadsleden te werven
0 anders, namelijk:

20. Heeft het uw partij moeite gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst?

0 nee, geen moeite (ga door naar vraag 26)
0 nee, nauwelijks moeite (ga door naar vraag 26)
0 ja, enige moeite
0 ja, veel moeite

21. Waarom heeft het uw partij moeite gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden? (Meer antwoorden zijn mogelijk.)

0 te weinig (actieve) leden
0 het grote tijdsbeslag van het raadswerk
0 toenemende bedreigingen van lokale politici
0 onvoldoende beloning van gemeenteraadsleden
0 de complexiteit van nieuwe taken waarvoor de gemeente straks verantwoordelijk wordt
0 onze partij kent een reglementaire beperking van het aantal zittingstermijnen voor raadsleden
0 anders, namelijk:

22. Hoeveel kandidaten kwam u naar uw mening tekort?

... kandidaten

23. Heeft uw partij overwogen om in uw gemeente niet aan de raadsverkiezingen deel te nemen?

0 ja, dat hebben we overwogen
0 nee, dat hebben we niet overwogen

24. Kunnen bestuursleden van de afdeling of de lokale partij volgens de interne reglementen ook lid zijn van de gemeenteraad?

0 ja
0 nee

25. Zo ja, gebeurt dat ook in 2014?

- ja
- nee

26. Heeft uw partij ook kandidaten onder niet-partijleden gerekruteerd?

- ja
- nee (ga door naar vraag 28)

27. Is er hiervoor ontheffing verleend door het partijbureau met betrekking tot de duur van het partijlidmaatschap?

- ja
- nee
- niet van toepassing

28. Was u op enigerlei betrokken bij de rekrutering van kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2010?

- ja
- nee [BIJ DIT ANTWOORD VRAAG 29 OVERSLAAN]

29. Was het dit keer eenvoudiger of moeilijker om raadskandidaten te vinden?

- het was moeilijker om raadskandidaten te vinden
- het was eenvoudiger om raadskandidaten te vinden
- het was even moeilijk of eenvoudig om raadskandidaten te vinden

30. Op welke kwaliteiten van kandidaten is nu bij het samenstellen van de kandidatenlijst VOORAL gelet? (U mag maximaal twee antwoorden aankruisen)

- bekendheid in de samenleving
- kennis van relevante beleidsterreinen
- politieke ervaring

31. Welke kwaliteiten zou u graag meer op de kandidatenlijst van uw partij vertegenwoordigd willen hebben? (U mag maximaal twee antwoorden aankruisen)

- bekendheid in de samenleving
- kennis van relevante beleidsterreinen
- politieke ervaring

32. Hoeveel vrouwelijke kandidaten zijn op een verkiesbare positie geplaatst?

... kandidaten

34. Hoeveel kandidaten met een allochtone achtergrond zijn op een verkiesbare positie geplaatst?

... kandidaten

35. Heeft uw partij training en/of scholing verzorgd voor nieuwe raadskandidaten?

- 0 ja, door de landelijke partijorganisatie
- 0 ja, door de partijafdeling of lokale partij zelf
- 0 nee

36. Heeft u bij de kandidaatstelling voldoende ondersteuning gekregen van het landelijke partijbureau?

- 0 ja (ga door naar vraag 38)
- 0 nee

37. Wat zou volgens u beter kunnen?

.....

38. Heeft u bij het rekruteren van raadskandidaten goede ervaringen opgedaan met een bijzondere methode, die volgens u een goed voorbeeld kan zijn voor andere partijen?

- 0 ja
- 0 nee (ga door naar vraag 40)

39. Welke bijzondere methode bedoelt u?

.....

40. Hebt u nog opmerkingen over deze vragenlijst?

- 0 ja
- 0 nee

41. U kunt uw opmerking hieronder invullen.

.....

Dit is het einde van de enquête.

Hartelijk dank voor uw medewerking,

Marcel Boogers
Gerrit Voerman